

Выводы

На основе анализа картографических схем и районных земельных кадастров рассмотрены и оценены потенциальные участки экосети территории шести административных районов области – Краснолиманского, Славянского, Аклександровского, Артемовского, Добропольского и Константиновского, а также трех городов – Артемовска, Краматорска и Славянска.

Полученная комплексная оценка потенциальной структуры экосети названных

административных подразделений позволяет, с одной стороны, выявить наиболее ценные с экосетевых позиций структурные ее элементы, с другой – охватив таким исследованием всю Донецкую область, выявить весь ее «экосетевой потенциал» и на основе этого определить пространственную иерархическую структуру Донецкой РЭС в виде ее структурных компонентов национально-регионального и локального уровней.

Литература

1. Блэкберн А. А. Модельна схема Донецької регіональної екологічної мережі як приклад процесу її формування / А. А. Блэкберн. // Заповідна справа в Україні, Т.13, Вип.1-2, 2007, С. 6-11.

2. Блэкберн А. А. К методике оценки экологического потенциала локальных экологических сетей водосборов малых рек Донецкой области / А. А. Блэкберн, Н. С. Кудокоцев, Ю. А. Гукова // Вісник Харківського національного університету. Сер. Геологія-Географія-Екологія. - 2009. - № 864. – С. 204-211.

3. Блэкберн А. А. Концептуальные подходы к формированию региональной экологической сети (на примере Донецкой области) / А. А. Блэкберн,

Р. Г. Синельщиков // Заповідна справа в Україні. Том 12. Випуск 1, 2006. – С. 3-10.

4. Остапко В. М. Регіональна екологічна мережа Донецької області: концепція, програма та схема./ В. М. Остапко, О. З. Глухов, А. А. Блэкберн, та інші. Під заг. ред. Остапко В. М. – Донецьк: Видавництво – ТОВ «ТЕХНОПАК», 2008. – 96с.

5. Шеляг-Сосонко Ю. Р. Концепция, методы и критерии создания экосети Украины / Ю. Р. Шеляг-Сосонко, М. Д. Гродзинский, В. Д. Романенко– К.: Фитосоцицентр, 2004. – 144 с.

Надійшла до редколегії 21.03.2013

УДК 911.9

М. В. ЗЕРКАЛЬ

ДП УДНДППМ «Дніпромісто» імені Ю. М. Білокозя

ул. Редутна 15, Київ, Україна

marina_zerkal@mail.ru

КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНІ ПРИНЦИПИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕРЕГОВИХ ЗОН У НАСЕЛЕНИХ ПУНКТАХ

Розглядається питання використання конструктивно-географічного підходу у якості методологічної основи планування територіальної організації берегових зон у межах населених пунктів. Автор наголошує на необхідності впровадження в процесі проектування принципів раціонального природокористування, спрямованих на гармонізацію відношень між людиною і природою, створення у населених пунктах комфортного для проживання, екологічно стійкого середовища

Ключові слова: берегові зони, територіальне планування, принципи раціонального природокористування

Zerkal' M. V. CONSTRUCTIVE-GEOGRAPHICAL PRINCIPLES OF THE TERRITORIAL ORGANISATION OF COASTAL ZONES IN SETTLEMENTS

The use of constructive-geographical approach as a methodological basis for planning the territorial organization of coastal zones within settlements is discussed in the article. The author emphasizes the importance of introduction of efficient nature management principles to the planning process with the aim to harmonize relations between man and nature, to create a comfortable for living and sustainable environment in settlements.

Keywords: coastal zones, territorial planning, efficient nature

Зеркаль М. В. КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ БЕРЕГОВЫХ ЗОН В НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТАХ

Рассматривается вопрос использования конструктивно-географического подхода в качестве методологической основы планирования территориальной организации береговых зон в пределах населенных пунктов. Автор отмечает необходимость внедрения в процесс проектирования принципов рационального природопользования, направленных на гармонизацию отношений между человеком и природой, создание в населенных пунктах комфортной для проживания, экологически устойчивой среды.

Ключевые слова: береговые зоны, территориальное планирование, принципы рационального природопользования.

Вступ

Постановка проблеми. Сучасна географія охоплює сферу діяльності багатьох галузей господарства, наслідки функціонування котрих викликають зміни компонентів природи.

Значну роль, відіграють географічні підходи та методи і в містобудівній практиці, визначаючи спрямованість, розвиток та втілення в життя проектних рішень. В умовах сьогодення містобудування сформувався як дуже широка синтетична область територіальної діяльності, що включає природно-ресурсні, соціально-економічні, функціональні, екологічні, наукові і естетичні аспекти [4]. Містобудівна діяльність покликана створити та підтримувати повноцінне життєве середовище, здійснювати планування і прогнозування розвитку територій, проектування, будівництво і реконструкцію об'єктів житлово-цивільного та виробничого призначення, спорудження інших об'єктів, регенерацію історичних поселень, реставрацію архітектурних комплексів і ансамблів, створення інженерної та транспортної інфраструктури [3].

І. П. Герасимов, котрому належить ініціатива виділення особливого напрямку географічної науки, названого «конструктивною географією», передбачав кожне конкретне завдання, пов'язане з антропогенним перетворенням ландшафту, вирішувати шляхом створення відповідного модельного конструкта, який реально виступає в

ролі експериментального об'єкту [9]. Тобто, з точки зору конструктивної географії просторове моделювання передбачає створення своєрідного модельного утворення, яке відображає закономірності просторової організації певного об'єкту і за допомогою якого «здійснюється оцінка правильності знань про певні властивості, процеси, явища, що з ним реально відбуваються». [8, с. 63]. У містобудівній діяльності така конструктивна операція, моделювання об'єкту дослідження, здійснюється у процесі містобудівного проектування при вивченні просторової конфігурації, зовнішнього вигляду і функціональності елементів території. При цьому значення географії полягає в вирішенні просторових аспектів, де географи мають певні переваги, оскільки володіють інформацією про природні умови та ресурси, про ступінь їх господарського використання, знаннями щодо закономірностей зміни окремих елементів навколишнього середовища, розробленим інтегральним комплексним підходом до вивчення природних та соціально-економічних явищ, який необхідний при вирішенні просторово-часових зв'язків суспільства та природи [5, с. 57].

На нашу думку, просторове планування як один з інструментів інтегрованого управління є найбільш раціональним шляхом впровадження принципів збалансованого розвитку.

Викладення основного матеріалу

Берегові зони водних об'єктів усе частіше розглядаються у якості резервів міського середовища, що володіють високим економічним та природно-ресурсним потенціалом. Стає дедалі більш зрозумілим, що в сучасних соціально-економічних умовах берегові зони населених пунктів, являючи собою міські території з різним ступенем урбанізації, володіють містобудівним та природно-ландшафтним потенціалом, реа-

лізація якого може бути ефективною лише за умови здійснення комплексного стратегічного планування.

Просторове моделювання планувальної організації берегових зон населених пунктів дозволяє дослідити передумови та визначити обмеження розвитку тих чи інших видів діяльності, вивчити та зафіксувати просторові відмінності цих умов, визначити найбільш оптимальний режим розвит-

ку окремих частин узбережжя та використання їх ресурсів (як природних, так і економічних), передбачити заходи з охорони та відновлення природного середовища. [7, с. 9]. У результаті з'являється підґрунтя не лише для прогнозування просторової організації, але й визначення спрямованості, структури та масштабів розвитку господарського комплексу берегової зони, збільшення ефективності природокористування шляхом досягнення повної відповідності між потенційними можливостями простору та характером його використання, запобігання необґрунтованому веденню господарської діяльності, мінімалізації можливостей виникнення несприятливих соціальних, економічних та природних наслідків. Таким чином, в рамках просторового планування берегових зон повинні реалізовуватися Концепція раціонального природокористування та сталого розвитку [8, с. 490-496], яка передбачає здійснення будь-якої господарської діяльності, у тому числі містобудівної, у рамках принципів раціонального природокористування, які спрямовані на гармонізацію відношень між людиною і природою і, за умов їх дотримання, забезпечують створення комфортного для проживання, екологічно стійкого середовища:

1. *Принцип ієрархії підпорядкованих вертикальних (відомчих) та горизонтальних (глобальних та регіональних) зв'язків.* Перші забезпечують максимально вигідні відомчі інтереси, тому мають бути обмежені і підпорядковані регіональним умовам функціонування екосистем. Прикладом дії даного принципу при територіальному плануванні берегових зон населених пунктів виступає врахування інженерно-геологічних умов території берегової зони при визначенні комплексу можливих видів господарського використання її ресурсів;

2. *Принцип «відкачування невпорядкованості»* полягає в тому, що в межах урбо-екосистем з технологічною метою створюється певна інфраструктура. Внаслідок застосування у різні часи різних планувальних підходів створюються певні «зони невпорядкованості», що вимагають реорганізації. Так, у багатьох населених пунктах промислові та комунальні підприємства у структурі берегової зони частково простоюють, створюючи несприятливі умови життєдіяльності населення (функціональний, екологічний, естетичний дисбаланс). Такі об'єкти підлягають винесенню в промислові зони

на периферії населених пунктів, а підвищення ефективності використання колишніх промислових територій передбачається шляхом їх перепрофілювання під інші міські функції - сучасні рекреаційні комплекси, офіси, торгові, ділові, культурно-розважальні центри тощо;

3. *Принцип різноманітності.* Розвиток однотипних форм використання ресурсів часто видається найбільш зручним, однак наслідки такого природокористування вказують на заперечення проти одноманітності. Так, наприклад, використання лісів берегових зон для рекреаційних цілей може відбуватись паралельно із здійсненням побічних лісових користувань (встановлення пасік, заготівля дикорослих плодів, грибів та інше) [6];

4. *Принцип регіоналізму.* Умови і технології, котрі розроблені та науково обґрунтовані для одного природно-територіального комплексу, не можуть бути застосовані для іншого без попередніх досліджень. Наприклад, успішні проекти розвитку рекреаційних комплексів на узбережжі Криму навряд чи застосовні для розвитку туристичної діяльності в берегових зонах р. Дніпро. Даний принцип іноді ще називають «*принципом територіальної диференціації*» [1, с. 36];

5. *Принцип резервації та створення заповідних, еталонних і унікальних геосистем.* Так, одним із факторів інтеграції нашої держави до міжнародної системи співробітництва в сфері природоохоронної діяльності є реалізація Програми формування екологічної мережі, основною метою якої є збільшення площі земель країни з природними ландшафтами до рівня, достатнього для збереження їх різноманіття, близького до притаманного їм природного стану, та формування їх територіально єдиної системи, побудованої відповідно до забезпечення можливості природних шляхів міграцій та поширення видів рослин і тварин, яка б забезпечувала збереження природних екосистем, видів рослинного і тваринного світу та їх популяцій, сприяння збалансованому та невиснажливому використанню біологічних ресурсів в господарській діяльності. В якості природних елементів національної екомережі можуть виступати ділянки природних ландшафтів берегових зон, що підлягають особливій охороні, і території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортні і

лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні території та об'єкти інших типів [2];

6. *Принцип свідомого регулювання потреб як невід'ємного елемента оптимізації взаємодії людини і навколишнього середовища.* Даний принцип дещо перекликається у своїй суті з принципом ієрархії підпорядкованих вертикальних (відомчих) та горизонтальних (глобальних та регіональних) зв'язків. Прикладом реалізації даного принципу при проектуванні територій берегових зон може бути визначення допустимого рекреаційного навантаження на ландшафт при організації благоустрою зони природного ландшафту [7, с. 96];

7. *Принцип відповідності темпів вдосконалення навколишнього середовища темпам і характеру природокористування.* Зокрема, реалізація даного принципу в межах берегових зон населених пунктів передбачає компенсацію інтенсивного розвитку рекреаційної діяльності в межах берегових зон шляхом створення та організації нових озелених масивів в межах берегових зон;

8. *Принцип «зацікловання» відходів господарської діяльності людини, який забезпечує екологічну чистоту й економічну обґрунтованість умов оптимізації.* При розробці містобудівних проектів передбачається залучення у виробництво вторин-

них ресурсів, що дає змогу мінімізувати використання первинної природної сировини та уникнути накопичення відходів виробництва, у тому числі на територіях берегової зони населеного пункту;

9. *Принцип вдосконалення технологій виробництва.* Невід'ємною складовою містобудівної документації щодо планування територій берегових зон є розробка системи природоохоронних заходів, серед яких на першому місці стоїть використання сучасних екологічно безпечних технологій виробництва на промислових підприємствах з метою зменшення надходження забруднюючих речовин у навколишнє середовище, скорочення параметрів санітарних захисних зон, оптимізації планувальної структури території як берегової зони, так і населеного пункту у цілому.

На нашу думку, комплекс даних принципів, точніше їх реалізація при прийнятті проектувальником проектних рішень, формують конструктивно-географічні основи планування берегових зон в населених пунктах, вкотре демонструючи, що конструктивно-географічні дослідження, органічно об'єднуючи елементи теоретичних і практичних географічних досліджень, виступають як форма їх діалектичного поєднання і являють собою міст між географією і сучасною містобудівною практикою.

Висновки

На нашу думку, у якості методологічної основи планування територій берегових зон водних об'єктів у межах населених пунктів пропонуємо застосовувати конструктивно-географічний підхід, який визначає необхідність розглядати берегові зони як цілісні системи, складені з природної та

господарської підсистем. При цьому розроблення проектів планування берегових зон повинно ґрунтуватись на принципах раціоналізації природокористування, гармонізації відношень між людиною і природою та гарантії створення комфортного для проживання, екологічно стійкого середовища

Література

1. Геоэкологические подходы к проектированию природно-технических систем / [Отв. ред. Т.Д. Александрова, В.С. Преображенский, П.Г. Шищенко]. – М.: Ин-т географии АН СССР, 1985. – 236 с.

2. Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2000, № 47, ст. 405.

3. Закон України «Про основи містобудування» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу до документу: [4. Куць Є. С. Урбанізовані території. Методологія та практика планування і управління / Є. С. Куць, С. В. Куць; Науково-дослідний і проектний ін-т містобудування Держбуду України. – Мелітополь: \[б.в.\], 2003. – 254 с.](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a; номер документа 3852-XII. – 2.09.2012.</p></div><div data-bbox=)

5. Новые идеи в географии [Сб. статей] / Гл. ред. И. П. Герасимов. [Вып. 5]. Конструктивная география в социалистических странах Европы / Пер. с болг., венг., нем., польского, рум., сербохорв., словац. чеш. Барбаш Н. Б. и др.; [Отв. ред. и сост. И. П. Герасимов]. – М.: Прогресс, 1981 – 312 с.

6. Лісовий кодекс України [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу до документу: [59](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-</p></div><div data-bbox=)

bin/laws/main.cgi?user=a; номер документу 2780-ХП. – 2.09.2012.

7. Панченко Т. Ф., Дьомін М., Макухін В.Ф., Фільваров Г.Й., Фомін І.О. Містобудування: Довідник проектувальника / Державний науково-дослідний і проектний ін-т містобудування «НДП містобудування»; Український держ. НДІ проектування міст «Діпромісто» / Т. Ф. Панченко (заг. ред.). – К. : Укрархбудінформ, 2001. – 192 с.

8. Петлін В. М. Конструктивна географія. / В. М. Петлін. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. – 544 с.

9. Петлін В. М. Конструктивне ландшафтознавство / В. М. Петлін. – Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 357 с.

Надійшла до редколегії 22.02.2013

УДК 911.2:551.526.6:523.98

А. В. ХОЛОПЦЕВ, д-р геогр. наук, проф., **М. П. НИКИФОРОВА**

Севастопольский национальный технический университет

ул. Университетская, 33, 99033, Севастополь, Украина

kholoptysev@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ СТАТИСТИЧЕСКОЙ СВЯЗИ ИЗМЕНЕНИЙ ПОВЕРХНОСТНЫХ ТЕМПЕРАТУР КАРИБСКОГО МОРЯ И СОЛНЕЧНОЙ АКТИВНОСТИ

Работа посвящена исследованию статистических связей вариаций поверхностных температур Карибского моря и солнечной активности. С помощью корреляционного анализа рядов изменений среднегодовых температур рассматриваемой области, индекса их аномалий, а также чисел Вольфа проверялась гипотеза о запаздывании вариаций поверхностных температур Карибского моря, вызванных изменениями водной активности. Установлено, что особенности циркуляции субантарктических промежуточных вод Атлантического океана обуславливают наличие значимой статистической связи изменений средних поверхностных температур Карибского моря с вариациями солнечной активности, опережающими их приблизительно на 200 лет. Из разработанного с учетом этой связи сверхдолгосрочного прогноза изменений средних поверхностных температур Карибского моря следует, что до середины XXI в. будут преобладать тенденции к их снижению, а далее, до его окончания, будет происходить их повышение.

Ключевые слова: Карибское море, солнечная активность, апвеллинг, парниковый эффект, поверхностная температура, субантарктические промежуточные воды

Холопец О. В., Никифорова М. П. ОСОБЛИВОСТІ СТАТИСТИЧНОГО ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ЗМІНАМИ ПОВЕРХНЕВИХ ТЕМПЕРАТУР КАРИБСЬКОГО МОРЯ ТА СОНЯЧНОЇ АКТИВНОСТІ

Робота присвячена дослідженню статистичних зв'язків варіацій поверхневих температур Карибського моря і сонячної активності. За допомогою кореляційного аналізу рядів змін середньорічних температур розглянутої області, індексу їх аномалій, а також чисел Вольфа перевірялася гіпотеза про запізнення варіацій поверхневих температур Карибського моря, викликаних змінами сонячної активності. Встановлено, що особливості циркуляції субантарктичних проміжних вод Атлантичного океану обумовлюють наявність значущого статистичного зв'язку змін середніх поверхневих температур Карибського моря з варіаціями сонячної активності, випереджаючими їх приблизно на 200 років. З розробленого з урахуванням цього зв'язку понаддовгострокового прогнозу змін середніх поверхневих температур Карибського моря випливає, що до середини XXI в. будуть переважати тенденції до їх зниження, а далі, до його закінчення, відбуватиметься їх підвищення.

Ключові слова: Карибське море, сонячна активність, апвелінг, парниковий ефект, поверхнева температура, субантарктичні проміжні води

Kholoptsev A. V., Nikiforova M. P. STATISTICAL RELATIONS FEATURES BETWEEN CHANGES OF CARIBBEAN SEA SURFACE TEMPERATURES AND SOLAR ACTIVITY

Paper deals with statistical relations between Caribbean sea surface temperature variations and solar activity. With the use of correlation analysis between time series of mean year temperatures changes, their anomalies index and Wolf numbers, hypothesis of the Caribbean Sea surface temperatures variations delay caused by solar activity changes was tested. It was found that the features of sub-Antarctic intermediate waters circulation of the Atlantic Ocean cause the presence of a significant statistical relations between Caribbean Sea average surface